

„Hranica v živote stredovekého človeka” —
międzynarodowa konferencja archeologii średniowiecza,
Hrabušice, Słowacja, 29.09–3.10.2003 r.

Konferencja, która odbyła się na przełomie września i października 2003 roku w Hrabušicach na terenie Słowackiego Raju, była XXXV z kolei, organizowaną rokrocznie przez archeologów czeskich i słowackich. Uczestniczyli w niej także badacze z Niemiec, Austrii i Polski oraz przedstawiciele innych dyscyplin — historycy, historycy sztuki, konserwatorzy i architekci, łącznie około 140 osób.

Tematem przewodnim obrad była „Granica w życiu człowieka średniowiecza” w rozumieniu zarówno granic wyznaczających przestrzeń życiową człowieka — granic politycznych, społecznych, mentalnych, czynników kształtujących je i różnicujących, jak też granic ludzkiego istnienia — wyznaczających kres życia i śmierć oraz związaną z nią obrzędowość. Podstawą rozważań były źródła historyczne i archeologiczne.

Łącznie w programie obrad pomieszczono prawie 60 wystąpień. Miały one charakter syntetyczny, podsumowujący dotychczasowe badania i stan wiedzy, lub stanowiły przyczyńki do dalszych studiów nad określonymi kwestiami i kierunkami badawczymi. Uzupełniały je prezentacje panelowe wyników różnych etapów prac na stanowiskach archeologicznych oraz nad określonymi zabytkami ruchomymi.

Wobec zróżnicowanej tematyki oraz znacznej liczebności zaprezentowanych referatów, nie sposób przytoczyć kolejno wszystkich. Można je natomiast podzielić na kilka grup tematycznych. Charakter wprowadzający do zasadniczych rozważań miały wystąpienia przybliżające rozmaite znaczenia terminu przewodniego. Wyjaśnieniem różnych aspektów granicy w pojęciu człowieka doby średniowiecza zajął się Michal Slivka (Bratysława). Najistotniejsze kwestie związane z granicami terytorialnymi, zarówno naturalnymi, jak i osadniczymi, stwierdzonymi na podstawie zapisów źródłowych, przekazów etnograficznych i znalezisk archeologicznych, przedstawione zostały w referatach Maxa Diesenbergera (Wiedeń), Michała

Parczewskiego (Kraków) i Alexandra Ruttkaya (Nitra). Zagadnienia średniowiecznych podziałów społecznych i ówczesnych różnic majątkowych na podstawie źródeł pisanych z okresu od XI do początku XIV stulecia naświetlił Ján Hunka (Nitra).

Znaczącym i obszernie omawianym tematem były granice państwowe, ich przekształcenia następujące w wyniku różnych konfliktów, walk i podziałów oraz procesy ich utrwalania, a także różnice pomiędzy terytoriami wchodzącymi w skład nowych organizmów państwowych. Na przykładzie terytorium Czech zaprezentował je Petr Charvát (Praga), w rejonie południowomorawskim — Zdeněk Měřínský (Brno) i Eva Zumpfe (Wiedeń), a w państwie piastowskim — Ryszard Grzesik (Poznań).

Formowanie się mniejszych, lokalnych terytoriów, rozgraniczenie poszczególnych ziem, dóbr i osad według informacji ze źródeł pisanych i w rezultacie badań archeologicznych przedstawili m.in. Pavel Bolina (Praga) — na przykładzie Dolan koło Ołomuńca i Jívovskiej Stezki oraz Jozef Labuda (Bańska Szczawnica) na przykładzie dziejów Bańskiej Szczawnicy.

Przedmiotem studiów kilku badaczy były wielorakie funkcje pełnione przez miasta pograniczne. Problematykę miast strzegących granic państwa czeskiego omówił Vladislav Razim (Praga), leżących na obszarze południowej Dolnej Saksonii — Thomas Küntzel (Goettingen), a Bratysławy — Tatiana Štefanovičová (Bratysława).

Proces kształtowania granic miast oraz etapów powstawania miejskiego systemu obronnego, odtworzony na podstawie relikwów odsłoniętych w trakcie prac wykopaliskowych, zaprezentowano dla Koszyc — Marcela Ďurišová (Koszycy) oraz miejscowości Hradec Králové — Raděk Bláha i Jiří Sigl (Hradec Králové).

Poczesne miejsce wśród poruszanej problematyki zajęły zamki — nieodłączny element średniowiecznego systemu obronnego. Przytaczano związaną z nimi terminologię, funkcjonującą w źródłach i używaną przez badaczy, rozważano okoliczności powstania różnych obiektów, rolę, którą miały spełniać, lub analizowano ich przeobrażenia architektoniczne. Przedstawiano bądź pewne typy zamków, np. zwane górskimi (Thomáš Durdík, Praga), celne i graniczne (Stanisław Kołodziejcki, Kraków) lub określane mianem podzielonych (Michal B. Soukup, Pardubice), bądź konkretne budowle, np. L'ubovňa i Plaveč (Peter Glos, Preszov) i Michal Šimkovic, Bańska Szczawnica, zamek Veverí (Petr Vitula, Brno) i Čabrat' (Vaclav Hanuliak, Zwolen).

Odrębna grupa wystąpień poświęcona była „granicy zapomnienia”, tj. ceremoniom pogrzebowym i nekropolom. Rozważano zasięg cmentarzysk, lokalizację pochówków, budowę i wyposażenie grobów. Próbowano także dokonać identyfikacji zmarłych, posiłkując się zapisami ze źródeł pisanych i odkrytymi przy nich zabytkami ruchomymi. Zagadnienia te omówił zespół czeskich badaczy: Milena Bravermanová, Jan Frolík, Kateřina Tomková i Jana Maříková-Kubková (Praga), na podstawie wyników badań archeologicznych prowadzonych na praskich cmentarzyskach przykościelnych i wewnątrz świątyń. Wybranyemu znaleziskom grobowym i ich interpretacji poświęcone były także osobne referaty: Tomasz Kurasiński (Łódź) opisał klucze odkryte w grobach na terenie Polski wczesnopiastowskiej a Karin Reichenbach (Lipsk) omówiła sierpy znalezione na terenie Europy Środkowej wraz z pochówkami z okresu późnego średniowiecza i wczesnej nowożytności.

Poza głównym tematem obrad znalazły się liczne wystąpienia (referaty, krótkie komunikaty, postery) informujące o nowych odkryciach i pozyskanych zabytkach archeologicznych. Dawały one możliwość zapoznania się z dokonaniami słowackich i czeskich archeologów oraz dyskusji w gronie specjalistów. Znaczna ich część poświęcona była średniowiecznej wytwórczości garncarskiej i kaflarskiej. Wspomnieć warto choćby referaty: Rudolfa Procházki (Brno) o znaleziskach wyrobów ceramicznych na Morawach w okresie X/XI–XIV/XV w., Jozefa Hoššo (Bratysława) o zmianach w produkcji garncarskiej i kaflarskiej na terenie Czech w okresie średniowiecza i nowożytności oraz Marceli Jordánkovej i Ireny Loskotovej (Brno),

które omówiły kafle z drugiej połowy XV w. znalezione w Brnie i przedstawiły rekonstrukcję zestawionego z nich pieca. Cenne były także prezentacje analizy ikonograficznej kafli — Marty Mácelovej (Bańska Bystrzyca) na podstawie znalezisk tych wyrobów z bańsko-bystrzyckiego ratusza oraz Jána Chovanca (Trebiszov), który badał pochodzenie i ewolucję przedstawień na kaflach zaczerpniętych z grafik niemieckich.

Ciekawych informacji dostarczyły sprawozdania z badań rzadziej notowanych kategorii obiektów: pozostałości działalności hutniczej w czeskiej osadzie Mužske przedstawili František Gabriel i Kamil Podroužek (Ústí nad Labem) a relikty średniowiecznego mostu przez Dunaj — Peter Bax i Viktor Ferus (Bratysława).

Uzupełnieniem obrad były dwie wycieczki terenowe, jedna na okoliczne badane stanowiska archeologiczne: pozostałości zamku na Zelenej Hurze i klasztoru kartuzjańskiego Kláštorisko, i druga: objazd po miastach i zabytkach Spiszu.

Należy podkreślić znakomitą organizację konferencji oraz serdeczność, jaka cały czas towarzyszyła jej uczestnikom. Pozostaje zatem życzyć organizatorom dalszych, równie udanych sesji.

Magdalena Bis

(Warszawa)